

In de voetstappen van de Profeet
Lessen uit het leven van Mohammed

Tariq Ramadan

Vertaald uit het Frans door Hanneke Los

Van Genneep Amsterdam

Inhoudsopgave

INLEIDING 13

1 ONTMOETING MET HET HEILIGE 21

Eén God 21

Eén afstamming, één plek 23

De bezoeking van het geloof: twijfel en vertrouwen 25

Een tragische ervaring? 29

2 GEBOORTE EN VORMING 32

Polytheïsme, monotheïsme 32

Een geboorte 33

De woestijn 35

Vorming en de Natuur 37

De gespleten borst 41

De wees en zijn Leermeester 44

3 PERSOONLIJKHEID

EN SPIRITUELE ZOEKTOCHT 47

De monnik Bahira 47

Het verdrag van de deugdzamen 49
De 'geloofwaardige' en het huwelijk 53
 Zayd 56
Wederopbouw van de Ka'ba 57
Zoektocht naar de waarheid 60

4 DE OPENBARING, DE KENNIS 63

 De engel Gabriël 63
 Waraqah Ibn Nawfal 64
 Geloof, kennis en nederigheid 66
 Geloof, moraliteit en vervolging 68
 De stilte, de twijfel 70
 Chadidja 71
Een Openbaring, waarheden, een Boek 74

5 DE BOODSCHAP EN DE TEGENSTAND 76

 De eerste bekeringen 76
 De openbare oproep 78
 De boodschap 80
 De tegenstand 89

6 VERZET, VERNEDERING
EN VERBANNING 98

 Jihad 100
Wat er op het spel stond 105
 Vragen en vergeten 108
 Abessinië 112
 Bij de Negus 114

7 BEPROEVINGEN, VERHEFFING

EN VERWACHTINGEN 120

Umar Ibn al-Chattab 120

De uitsluiting 125

Het Jaar van de Treurnis 127

In Ta'if, een slaaf 130

De Nachtelijke Reis 133

In ballingschap 139

Met de niet-moslims 143

Toestemming om te emigreren 147

8 DE HIDJRA 149

Met Abu Bakr 150

Moskeeën 153

Ballingschap: betekenis en lessen 155

Vestiging en verdragen 161

Met de joden 164

De huichelaars 168

Het broederschapverbond (*al-mu'akha*) 170

Oproep tot gebed 172

9 MEDINA, LEVEN EN OORLOG 174

Onenigheid met de Quraysh 175

Een Openbaring 178

Wijziging van de Qibla 182

Een karavaan 184

Raadplegingen 185

De slag bij Badr 190

In Mekka, in Medina 193

Banu Qaynuqa 197

10 DE LESSEN EN DE NEDERLAAG 202

Zachtheid, aandacht en liefde 202

De christenen van Najran 208

Een meisje, een echtgenote 213

Uhud 221

Een nederlaag, een principe 228

11 LIST EN BEDROG 232

Banu Nadir 233

Uitnemend en bijzonder 238

De Bondgenoten 245

De geul (*al-Chandaq*) 249

De belegering 250

List 256

Banu Qurayza 259

Zaynab en Abu al-As 263

12 EEN DROOM, VREDE 267

Een droom 268

Onderhandelingen 272

De gelofte van trouw (*bay'a ar-ridwan*) 275

Het verdrag van al-Hudaybiyya 276

Spiritualiteit en inzicht in de overwinning 280

Het respecteren van de verdragen 285

Aan alle heersers 288

Chaybar 290

13 DE THUISKOMST 294

Usama Ibn Zayd 295

Mariya 299

De kleine bedevaart (umra) 303

Mu'ta 306

De schending van het verbond 311

Terugkeer 316

14 THUIS, DAARGINDS 322

Hunayn 323

Oorlogsbuit 326

Tabuk 333

De afvaardigingen 338

Ibrahim 341

Vergeving en oprechtheid 344

De afscheidsbedevaart 348

15 ZONDER SCHULDEN 352

Een expeditie, en de Natuur 354

Ziekte 361

Weggaan 365

Als een leegte 369

EPILOOG: IN DE GESCHIEDENIS,
VOOR DE EEUWIGHEID 372
Een voorbeeld, een leidsman 372
Vrijheid en Liefde 377

DANKWOORD 382

NOTEN 387

VERANTWOORDING 408

Inleiding

Over de Profeet van de islam¹ bestaan ontelbaar veel biografieën. Van klassieke bronnen als die van Ibn Ishaq of Ibn Hisham tot de meest recente boeken over het leven van de Gezant van God (*Sira ar-Rasul*), met daartussenin de meest beroemde werken van moslimgeleerden door de geschiedenis heen; je zou dus zeggen dat alles al gezegd en nog eens gezegd is en dat de stof voor een dergelijk onderwerp noodzakelijkerwijs genoegzaam behandeld is. Waarom dus deze zoveelste poging?

Deze biografie wil niet wedijveren met de klassieke bronnen (die trouwens het basismateriaal vormen) en ook niet iets nieuws toevoegen aan het feitenmateriaal en ook geen nieuwe, revolutionaire herinterpretatie bieden van de geschiedenis van de profetie en haar context. Dit boek heeft een veel bescheidener doel, maar dat betekent niet dat het daarom makkelijker te realiseren is.

De Profeet van de islam neemt een bijzondere plaats in in het denken en het leven van moslims, vroeger en nu. Voor de moslims van nu heeft hij de laatste geopenbaarde Tekst, de

Koran, ontvangen en overgeleverd, waarin voortdurend wordt herinnerd aan de buitengewone en bijzondere plaats van de Gezant van God die tegelijkertijd waarschuwend profet, voorbeeld en leidsman is. Hij was iemand die handelde naar en de wereld bracht naar het licht van de openbaringen en de ingevingen die hij van God, van zijn Leermeester (*ar-Rabb*), kreeg, en juist deze bewust gekozen, uitverkoren en bezielde menselijkheid maakt van Mohammed een voorbeeld en een leidsman voor gelovige moslims.

De Gezant van de islam is voor moslims geen bemiddelaar tussen God en de mensen. Iedereen wordt uitgenodigd zich rechtstreeks tot God te wenden en als de Gezant de Allerhoogste aanroept voor zijn gemeenschap, zegt hij daar steeds bij dat de dialoog en de relatie met de Enige ieders eigen verantwoordelijkheid is. Mohammed is dus degene die de aanwezigheid van God in herinnering roept, die inwijdt in Zijn kennis en het pad van de spiritualiteit wijst. Hij leert zijn metgezellen en zijn gemeenschap dat ze het respect en de liefde die ze voor hem koesteren, moeten verheffen tot de verering en de Liefde die ze geven aan en vragen van de Ene die niet verwekt is en niet verwekt heeft.

Tegen hen die tijdens zijn leven wonderen en tastbare bewijzen wilden om te bepalen of hij wel een Profeet was, beval de Openbaring hem te zeggen: 'Ik ben slechts een mens zoals jullie aan wie geopenbaard is dat uw God een enige God is.'² En diezelfde Openbaring vertelt de gelovigen, voor de eeuwigheid, over de bijzondere positie van die door God uitverkoren Boodschapper die echter niet van zijn menselijke

hoedanigheden is ontgaan: ‘Voorwaar jullie hebben in de Boodschapper van God het beste voorbeeld voor wie naar God en het Hiernamaals verlangt [verlangt nader tot God te zijn] en God vaak herdenkt.’³ Aan precies deze twee aspecten wil ik in deze biografie aandacht besteden: de menselijke kanten en de voorbeeldfunctie van de Profeet.

Hier dus geen uitgebreid verslag van historische feiten, grote werken en beroemde oorlogen. Over dat soort zaken staat genoeg te lezen in de klassieke biografieën van de Boodschapper en het leek mij niet interessant er hier uitvoerig bij stil te staan. Mijn aandacht gaat vooral uit naar situaties, gedragingen, uitspraken in zijn levensverhaal die ons iets kunnen vertellen over de persoonlijkheid van Mohammed, wat voor ons in het nu van waarde is en waar we van kunnen leren. Zijn echtgenote, A’isha, had, gevraagd naar de persoonlijkheid van de Profeet, gezegd: ‘Zijn karakter [de regels waarnaar hij zijn gedrag richtte] was de Koran.’⁴ Het boek richt zich dus al eeuwenlang tot de gelovige ziel en daarom leek het mij van wezenlijk belang na te gaan hoe hij die er, in woord en gebaar, de beste belichaming van was, zich vandaag tot ons kan ‘richten’, ons kan leiden en onderrichten.

Het was aanvankelijk mijn idee me in het leven van de Profeet te verdiepen en er in de eerste plaats de niet aan tijd gebonden spirituele lessen uit te halen. Zijn leven is inderdaad van zijn geboorte tot zijn dood doorspekt met gebeurtenissen, situaties en uitspraken die ons terugvoeren tot de meest diepzinnige spirituele vorming. Aansluiting bij het

geloof, het gesprek met God, observatie van de Natuur, twijfel aan jezelf, innerlijke vrede, de tekenen en de bezoeken enzovoorts zijn stuk voor stuk onderwerpen die ons in herinnering brengen dat er in wezen niets is veranderd. De biografie van de Boodschapper brengt ons terug bij de eerste en eeuwige existentiële vragen: daarin is zijn leven een initiatie.

Maar er valt ook een ander soort lessen te trekken uit de historische gebeurtenissen die het leven van de Profeet bepalen. De Gezant van God heeft in de zevende eeuw, in een bepaalde sociale, politieke en culturele omgeving gehandeld, gereageerd en zich uitgesproken ten overstaan van mensen en gebeurtenissen in naam van zijn geloof, in het licht van zijn moraal. Door zijn handelen in die historische en geografische context te bestuderen, zouden we meer inzicht kunnen krijgen in een aantal principes aangaande de betrekkingen tussen mensen, broederschap, liefde, tegenspoed, gemeenschap, justitie, wetgeving of oorlog. Hij heeft het dus zo aangelegd dat wij naar zijn leven kijken in het licht van onze tijd door van ons te vragen hoe dat leven nog steeds tot ons spreekt, wat er de hedendaagse lessen van waren.

De lezer, moslim of niet, wordt hier dus uitgenodigd zich te verdiepen in Mohammeds levensverhaal dat de klassieke biografieën op de voet volgt (wat feiten en chronologie betreft) maar er, gebaseerd op de genoemde feiten, tevens overdenkingen en commentaar aan toevoegt, niet alleen op spiritueel en filosofisch vlak maar ook juridisch, politiek of

cultureel. De keuze om sommige gebeurtenissen meer te belichten dan andere is natuurlijk ingegeven door het idee er die lessen uit te halen die ons iets zeggen over ons leven in onze tijd. In alle, met opzet korte hoofdstukken van dit boek, is een voortdurend heen en weer pendelen te zien tussen het leven van de Profeet, de Koran en de spirituele en hedendaagse lessen die uit de verschillende historische situaties te trekken zijn.

Het gaat er in wezen meer om de Profeet zelf te leren kennen dan informatie te krijgen over zijn persoonlijkheid of over de gebeurtenissen in zijn leven. Ik heb mij in dit boek willen verdiepen. Ik ben op zoek gegaan naar aanknopingspunten, naar liefde. Of men nu gelovig is of niet, het is niet onmogelijk te proberen doordringen te raken van de zoektocht en de daarbij afgelegde weg van de Profeet en te komen tot de inspiratie – de geest – die zin geeft aan zijn opdracht. Dat is wat ik in de eerste plaats met dit boek wil bereiken: van het leven van de Boodschapper een spiegel maken waarin de mensen van nu, geplaatst voor de uitdagingen van deze tijd, zich kunnen bekijken, zichzelf kunnen bestuderen en zich kunnen bezighouden met vragen over de zin van het bestaan, maar ook met bredere ethische en sociale overdenkingen.

Het is een boek bestemd voor het grote publiek, moslims en niet-moslims. Door de academische manier van verwijzingen naar de klassieke islamitische bronnen kan het leven van Mohammed van binnenuit worden begrepen naar de door de islamitische wijzen en geleerden erkende regels,

terwijl het verhaal met zijn bespiegelingen en overpeinzingen makkelijk toegankelijk is en een vertaling probeert te zijn van de spirituele en universele lessen van de islam. De historische ervaring van de Boodschapper is vanzelfsprekend de meest voor de hand liggende weg om tot de eeuwigdurende beginselen te komen waar meer dan een miljard moslims over de hele wereld zich bij hebben aangesloten.

De Boodschapper had zijn metgezellen geleerd God lief te hebben en de Koran had hun op zijn beurt gezegd: ‘Zeg [jij, de Boodschapper]! Als jullie God liefhebben, volg mij [mijn voorbeeld]; God zal jullie liefhebben.’⁵ Ze probeerden dus zijn voorbeeld te volgen, gedragen door een liefde die op haar beurt weer werd versterkt door de intensiteit van hun liefde in God. En die liefde was zo groot dat Umar Ibn al-Chattab, toen hij hoorde dat de Profeet dood was, eenieder dreigde te doden die waagde te zeggen dat hij dood was: hij was opgestegen ten hemel en zou beslist terugkeren. Abu Bakr, metgezel en vriend van de Profeet, maande hem tot zwijgen met de woorden: ‘O jullie mensen, dat degenen die Mohammed vereerden, weten dat hij dood is! Dat zij die God vereerden, weten dat God leeft en niet sterft.’⁶ En hij zei het volgende vers op:

‘Mohammed is slechts een Boodschapper. Vóór hem zijn er andere Boodschappers heengegaan. Als hij dus sterft of wordt gedood, keert u dan op uw schreden terug? Hij die op zijn schreden terugkeert zal God op geen enkele wijze schade berokkenen, en God zal de dankbaren belonen.’⁷

Die woorden onderstrepen krachtig de eindigheid van zijn leven, maar doen op geen enkele wijze afbreuk aan de oneindige liefde en het diepe respect dat moslims door de eeuwen heen de laatste Profeet zijn blijven betuigen.

Die liefde komt tot uitdrukking in de altijd aanwezige herinnering aan zijn leven in hun gevoelens en gedachten, in de steeds weer herhaalde gebeden over de Boodschapper en, dagelijks, in dat menselijke en morele verlangen ‘zijn voorbeeld te volgen’. Toen en nu. Deze biografie probeert dat verlangen met liefde en kennis te vervullen. Het leven van de Profeet is een inwijding in de spiritualiteit die geen enkele vraag uit de weg gaat en ons leert – aan de hand van de gebeurtenissen, de bezoeken, het lijden en het zoeken – dat de ware existentiële antwoorden vaker met het hart dan met het verstand worden gegeven. Samengevat in die ene zin: hij die niet lief kan hebben, kan niet begrijpen.

Ontmoeting met het Heilige

Eén God

Het islamitische monotheïsme sluit helemaal aan bij een lange traditie van de heilige geschiedenis van de profetieën. Vanaf het begin heeft de Enige de mensheid Profeten en Boodschappers gezonden die zijn boodschap moesten overbrengen, moesten herinneren aan Zijn aanwezigheid, Zijn geboden, Zijn liefde en Zijn hoop. Van Adam, de eerste Profet, tot Mohammed, de laatste Boodschapper, erkent de moslimoverlevering, en herkent deze zich in, de cyclus van de profetie waaronder de beroemde Gezanten (Abraham, Noach, Mozes, Jezus enzovoorts); de minder bekenden, en anderen die ons zelfs onbekend zijn. De Ene heeft de Mensen niet-aflatend vergezeld, Zijn schepping, van hun begin tot hun einde en dat is precies de betekenis van de Tawhid (de enigheid van God) en de zin in de Koran die zowel betrekking heeft op de hele mensheid als op iedere individu: 'Voorzeker, wij behoren God toe en tot Hem zullen wij wederkeren.'⁸

Van alle Boodschappers is Abraham ongetwijfeld de belangrijkste voorvader van de Profeet van de islam. Daar zijn allerlei redenen voor, maar de Koran wijst van meet af aan op de bijzondere band met Abraham vanwege het altijd beleden pure monotheïsme, de betrokkenheid van de mens bij het goddelijke plan, de toegang van het hart tot Zijn erkenning, tot Zijn vrede door zelfopoffering. Dat is de betekenis van het woord ‘islam’, te vaak te snel vertaald door het simpele idee van ‘onderwerping’ maar dat de dubbele betekenis van ‘vrede’ en ‘volledige zelfopoffering’ in zich draagt: zo is ook de moslim, de mohammedaan, de mens die door de hele geschiedenis heen – en zelfs voor de laatste Openbaring – ernaar verlangde toe te treden tot de Vrede van God door de absolute overgave van zijn eigen wezen aan het Wezen. In die zin was in de persoon van Abraham de ‘moslim’ diep en voorbeeldig uitgedrukt:

‘Hij [God] heeft jullie uitgekozen. Hij heeft jullie geen enkele hinder opgelegd in jullie geloof. Het geloof van jullie vader Abraham die jullie eerder [dan dit boek] en hier [in dit boek] “moslims” had genoemd opdat de Boodschapper tegenover jullie [de nieuwe moslimgeloofsgemeenschap] getuige is en jullie zelf getuigen tegenover de mensen zijn...’⁹

Door die erkenning van de Enige neemt de persoon van Abraham een heel bijzondere positie in in de lijn van afstamming van de Profeten die om allerlei andere fundamentele redenen tot de Boodschapper van de islam voert. Zo-

wel het boek Genesis¹⁰ als de Koran vertelt het verhaal van de dienstvrouw van Abraham, Hagar, die als hij al oud is, zijn eerste kind, Ismaël, ter wereld brengt. Als Sarah, de echtgenote van Abraham, zelf moeder van Isaak is geworden, vraagt ze haar man de dienstvrouw en haar kind te verjagen.

Eén afstamming, één plek

Abraham bracht Hagar en Ismaël ver weg naar een vallei op het Arabisch schiereiland genaamd Bacca, door de islamitische overlevering vastgesteld als het huidige Mekka. Zowel de overlevering als Genesis spreken van de vragen, het verdriet en de gebeden van Abraham en Hagar die nu gescheiden van elkaar en in ballingschap moeten leven. In beide overleveringen wordt de bezoeking voorgesteld en beleefd in de vaste overtuiging en met de innerlijke troost dat het stel en het kind de wil van God dienen te gehoorzamen die het nageslacht van Abraham geboren uit Hagar zal beschermen en zal zegenen. Als antwoord op Abrahams smeekbeden over zijn zoon zegt God in Genesis: ‘En wat Ismaël betreft, ik verhoor je: ik zal hem zegenen ... en hem veel, heel veel nakomelingen geven,’¹¹ en even verder, als Hagar ontredderd achterblijft zonder voedsel of water: ‘Maar God hoorde de jongen kermen, en een engel van God riep Hagar vanuit de hemel toe: “Wat is er, Hagar? Wees niet bezorgd: God heeft je jongen, die daar ligt te kermen, gehoord. Sta op, help de jongen overeind en ondersteun hem. Ik zal een groot volk uit hem doen voortkomen.”’¹² De Koran zegt:

‘Onze Heer! Ik heb een deel van mijn nakomelingen in een onvruchtbare vallei achtergelaten vlak bij het heilige Huis – O onze Heer! Opdat zij bidden. Stem het hart van sommige mensen gunstig voor hen, geef hun fruit en voedsel. Misschien, zullen ze, dan, dankbaar zijn. O onze Heer! Jij weet heel goed wat wij verbergen en wat wij kenbaar maken. Niets blijft voor God verborgen op de aarde en in de hemel. God zij geprezen! Toen ik al oud was heeft hij mij Ismaël en Isaak gegeven! Mijn Heer is hij die mijn gebeden hoort en verhoort.’¹³

Feitelijk is de Profeet Mohammed een afstammeling van de zonen van Ismaël en maakt hij dus deel uit van dat ‘grote volk’ zoals aangekondigd in de heilige teksten. Abraham is dus zijn ‘vader’ in de eerste betekenis van het woord en de moslimoverlevering zegt erover dat de gebeden van die vader zijn afstammeling, de laatste van de Profeten, met hun zegening beschermen, evenals de plek waar hij Hagar en Ismaël achterliet. Dezelfde plek waar hij, enkele jaren later, de verschrikkelijke bezoeking van het offer van zijn zoon zal meemaken en waar hij ten slotte met hem het Huis van God zal oprichten (de Ka’ba). De Openbaring van de Koran zegt:

‘Toen zijn Heer Abraham op de proef stelde met zekere opdrachten en hij die had vervuld, zei God: “Ik maak van jou een leidsman voor de mensen,” Abraham zei: “En ook voor mijn nakomelingen?” De Heer zei: “Mijn verbond betreft de onrechtvaardigen niet. Wij maakten van het Huis een plek waar men

vaak terugkeert en een toevluchtsoord voor de mensen. Neem dus de plaats van Abraham als plek om te bidden. Wij hebben Abraham en Ismaël een opdracht toevertrouwd: Reinig mijn Huis voor hen die de ommegang verrichten; voor hen die er zich vroom in terugtrekken, voor hen die eerbiedig buigen en neerknielen.” Abraham zei: “Mijn Heer! Maak van deze stad een veilig toevluchtsoord; geef haar inwoners vruchten als voedsel, aan degene onder hen die in God geloven en in de laatste Dag.”¹⁴

Zo leert ons de duizendjarige islamitische overlevering: Er is één God en een afstammingslijn van Profeten van wie Abraham de centrale figuur is, de archetypische moslim. Aartsvader van het geslacht van Ismaël dat naar Mohammed leidt en die de plek in de oude Baccavallei, het latere Mekka, tot een heilige plek maakt door de bouw – eigenhandig door Abraham en Ismaël – van het Godshuis (*bayt Allah*). En precies daar, op die plek, wordt de laatste van de Gezanten voor de mensheid, Mohammed Ibn Abdallah, brenger van de boodschap dat er Eén God is, Profeten en zijn heilige Huis. Eén God, één plek, één Profeet.

De bezoeking van het geloof: twijfel en vertrouwen

Deze simpele feiten op zich geven natuurlijk goed aan hoe speciaal de band is die het leven van Mohammed verbindt met dat van Abraham. Maar meer nog is het de spirituele verwantschap die laat zien hoe bijzonder en uniek die band

is. Het hele verhaal van Abraham legt de fundamentele dimensie bloot van het geloof in de Enige. Abraham is al erg oud als zijn eerste kind wordt geboren en hij de bezoeking moet doorstaan van de scheiding en de verbanning die Hagar en zijn kind op de rand van de wanhoop en de dood zullen brengen. Zijn geloof is ‘vertrouwen in God’: hij (net als Hagar trouwens) hoort Gods bevel, hij doet wat er van hem wordt gevraagd ondanks de bezoeking en het grote verdriet en blijft Gods naam aanroepen, hij blijft zich op hem verlaten. Voorbij zijn menselijke verscheurende pijn en verdriet, juist daardoor, houdt hij vast aan een band van trouw, van verzoening, van vrede en vertrouwen met God die gaandeweg zijn bezoeken steeds sterker wordt. God stelt hem zeer zwaar op de proef maar blijft met hem praten, blijft hem inspireren en zijn pad bebakenen met tekenen die hem tot rust brengen en hem geruststellen.

Een paar jaar nadat hij Hagar en zijn zoon in de woestijn heeft moeten achterlaten, komt Abraham voor een nieuwe bezoeking te staan, want God vraagt hem dan zijn eerstgeboren zoon Ismaël te offeren. De Koran vertelt het verhaal zo:

‘Wij brachten hem [Abraham] een goed bericht: de geboorte van een jongen, zachtaardig van karakter. Toen hij zo oud was dat hij met zijn vader mee mocht, zei deze tegen hem: “O mijn zoon! In een droom zag ik mezelf, ik offerde je; wat zie jij daarin?” Hij zei: “O mijn vader! Doe wat je is opgedragen. Je zult mij, als God het wil, geduldig vinden!” Nadat ze zich bei-

den hadden onderworpen en Abraham zijn zoon had neergelegd met zijn gezicht naar de grond, riepen We hem: “O Abraham! Je hebt geloofd in dat visioen en je hebt het uitgevoerd; zo belonen Wij degenen die het goede doen: de bezoeking is afdoende.” Wij hebben zijn zoon verlost door een plechtig offer. Wij hebben zijn nagedachtenis laten voortduren in zijn nageslacht: vrede zij met Abraham!”¹⁵

De bezoeking is verschrikkelijk: uit naam van zijn liefde en geloof in God moet Abraham zijn zoon offeren, moet hij zich in zijn vaderliefde beheersen en die zelfs overstijgen. De beproeving van het geloof ligt hier besloten in de spanning tussen die twee liefdes. En het is dan zijn eigen zoon, die geofferd moet worden, die hem bemoedigt en steunt als een teken en een bevestiging als hij fluistert: ‘O mijn vader! Doe wat je is opgedragen. Je zult mij, als God het wil, geduldig vinden!’ Net zoals een paar jaar eerder met Hagar het geval was, vindt hij in anderen tekenen waardoor hij de beproeving durft aan te gaan. Die tekenen, uiting van de goddelijke aanwezigheid in de beproeving, hebben een fundamentele functie in de geloofservaring en geven vorm aan de manier waarop je met jezelf en met God omgaat. Als God zijn Gezant onderwerpt aan een vreselijke beproeving en hij hem omgeeft met tekenen van Zijn Aanwezigheid en Zijn steun (de instemmende woorden van de vrouw of het kind, een visioen, een droom, een ingeving enzovoort), dan vormt hij hem in het geloof en bezorgt hem een tweeslachtige goedstoestand: hij twijfelt aan zichzelf, aan zijn kracht, aan

zijn geloof, precies op het moment dat de tekenen hem verhinderen aan God te twijfelen. De beproeving van het geloof, omgeven door de tekenen van Gods aanwezigheid, is dus een les in nederigheid en dankbaarheid jegens de Schepper. Abraham ondergaat de beproeving en is ten prooi aan een diepe twijfel aangaande zichzelf, zijn geloof, de waarachtigheid van wat hij hoort en begrijpt. Door de bezielde, instemmende woorden van zijn vrouw en zijn zoon (van wie hij houdt en die hij offert uit naam van zijn liefde voor God), hoeft hij niet aan God, aan Zijn aanwezigheid en Zijn goedheid te twijfelen. De twijfel ‘aangaande zichzelf’ gaat gepaard met het diepe ‘vertrouwen in Hem’.

De beproeving van het geloof is nooit ‘tragisch’ in de islamitische overlevering en in dat opzicht is het verhaal van Abraham, ook al vertoont het op veel punten grote gelijkennis met het verhaal van Hagar en Ismaël, wezenlijk anders dan het Bijbelse verhaal wat betreft de beleving van het offer. In Genesis lezen we:

‘Enige tijd later stelde God Abraham op de proef. “Abraham!” zei hij. “Ik luister,” antwoordde Abraham. “Roep je zoon, je enige, van wie je zoveel houdt, Isaak, en ga met hem naar het gebied waarin de Moria ligt. Daar moet je hem offeren op een berg die ik je wijzen zal.” (...) Hij pakte het hout voor het offer, legde het op de schouders van zijn zoon Isaak en nam zelf het vuur en het mes. Zo gingen zij samen verder. “Vader,” zei Isaak. “Wat wil je me zeggen, mijn jongen?” antwoordde Abraham.

“We hebben vuur en hout,” zei Isaak, “maar waar is het lam voor het offer?” Abraham antwoordde: “God zal zichzelf van een offerlam voorzien, mijn jongen.” En samen gingen zij verder.¹⁶

Abraham moet zijn zoon offeren en hij beleeft die beproeving hier in een absolute eenzaamheid. Op de rechtstreekse vraag van zijn zoon: ‘Waar is het lam voor het offer?’ geeft Abraham een ontwijkend antwoord. Hij staat *alleen* in de beantwoording van de vraag van God. Het lijkt misschien een onbeduidend verschil tussen de twee vertellingen, maar het heeft wel grote gevolgen voor de geloofsbeleving, de beleving van de beproeving van het geloof en de relatie tussen mens en God.

Een tragische ervaring?

De tragische eenzaamheid van de Mens tegenover God zit verweven in de hele geschiedenis van het westerse denken, van de Griekse tragedies (met als centrale figuur de opstandige Prometheus die zich tegen de goden van de Olympus keert) tot de christelijke existentialistische en moderne interpretaties zoals in het werk van Søren Kierkegaard.¹⁷ Het steeds weer terugkerende thema van de ‘tragische beproeving van het eenzame geloof’ in de westerse theologie en filosofie heeft die opvatting verbonden aan de vraag over de twijfel, de opstandigheid, de schuld, de vergeving en heeft op zijn beurt natuurlijk invloed gehad hoe er over geloof,

beproeving en schuld wordt gesproken en gedacht.¹⁸

Maar we moeten oppassen voor voor de hand liggende analogieën. Het is waar dat de verhalen van de Profeten, en met name dat van Abraham, in de joodse, de christelijke en de moslimoverlevering voorkomen. Op het eerste gezicht gelijklopend: bij nadere bestudering zien we echter dat de vertellingen verschillend zijn en niet dezelfde feiten vermelden en ook niet dezelfde lessen. Zo wordt van haar of hem die de wereld van de islam betreedt en in contact probeert te komen met het islamitische ‘heilige’ en zijn lessen en die wil begrijpen, gevraagd de intellectuele en pedagogische inspanning te leveren afstand te doen – voor zolang de ontmoeting duurt – van de natuurlijke banden die hij of zij heeft kunnen leggen tussen geloofsbeleving, beproeving, schuld en de tragische dimensie van het bestaan.

De Openbaring van de Koran vertelt over het leven van de Profeten en als ze dat doet, legt ze in het hoofd en in het hart van de moslim een verbinding met de Verhevene die niet ophoudt het belang van die verbinding te benadrukken door middel van tekenen, ingevingen, en van de zeer intieme aanwezigheid van de Enige zoals het Koranvers zo mooi zegt: ‘Als Mijn dienaar je vragen stelt over Mij: Voorzeker, Ik ben nabij. Ik verhoor wie Mij aanroept wanneer hij Mij aanroept.’¹⁹ Alle Gezanten ondergingen, net als Abraham en Mohammed, de beproeving van het geloof en allemaal werden ze op dezelfde manier door God, Zijn tekenen en Zijn woord beschermd tegen zichzelf en tegen hun twijfel en aanvechting. Hun lijden staat niet gelijk aan schuld en het

legt evenmin een willekeurige tragische dimensie van het bestaan bloot: nee, het is een inwijding in nederigheid als een noodzakelijke fase in de geloofservaring.

Omdat zijn leven de niet mis te verstane en doorleefde essentie van die boodschap tot uitdrukking heeft gebracht, is de ontmoeting met de Profeet Mohammed een uitgelezen middel de geestelijke wereld van de islam te betreden. Van zijn geboorte tot zijn dood staan in het leven van deze Gezant – ver van alle menselijke tragiek – de oproep tot het geloof, de beproeving tussen de mensen, de nederigheid en de zoektocht naar vrede met de Enige centraal.

Geboorte en vorming

Polytheïsme, monotheïsme

Het Huis van God (*al-Ka'ba*) was opgericht door Abraham en zijn zoon Ismaël in naam van het zuivere monotheïsme, van de verering van de Enige God, Schepper van hemel en aarde, God van de mensen en van alle Profeten en Gezanten.²⁰ De eeuwen gingen voorbij en Mekka groeide uit tot bedevaartsoord, zeker, maar vooral tot plaats waar handel werd gedreven en dientengevolge tot een grote smeltkroes van culturen en godsdiensten. Met het verstrijken van de tijd maakte de verering van de Enige plaats voor de aanbidding van afgoden van de plaatselijke stammen, voor een veelvormig polytheïsme, en de islamitische overlevering vermeldt dat er, aan het begin van de Openbaring, meer dan driehonderdzestig afgoden, afbeeldingen of standbeelden in de Ka'ba aanwezig waren en werden aanbeden. Slechts een kleine groep gelovigen hield vast aan de verering van de Enige God en deed niet mee aan het gangbare afgodendom. Zij lieten zich *hunafa*²¹ noemen en verklaarden afstamme-

lingen van Abraham te zijn en in die overlevering een Enige God te dienen. De Koran, sprekend over Abraham en de aard van zijn verering, noemt hem en/of haar ‘zuiver’ (*hanifan*):

‘Wie dus verkondigt een betere godsdienst dan hij die zich aan God onderwerpt, terwijl hij het goede doet en Abraham volgt in zijn verering van God, het zuivere monotheïsme [of de zuivere monotheïst]. En God nam Abraham tot vriend.’²²

In de tijd dat de Profeet van de islam werd geboren, was Waraqah Ibn Nawfal de bekendste *hanafa* en hij was bekeerd tot het christendom. Met de andere gelovigen, de christenen en joden die in de omstreken woonden, was Waraqah Ibn Nawfal geworden tot de stem van een in Mekka en omgeving marginaal geworden en soms bestreden monotheïsme.

Een geboorte

In het naslagwerk van Ibn Hisham²³ over het leven van de Profeet van de islam, lezen we dat Ibn Ishaq duidelijk de precieze geboortedatum van de Profeet heeft vastgesteld. ‘De Gezant (de Vrede en Zegen van God zij met hem) is geboren op een maandag, in de nacht van de 12^e van de maand van Rabi’ al-Awwal, in het Jaar van de Olifant.’²⁴ Andere lezingen noemen andere maanden van het jaar, maar over deze datum zijn de meeste wetenschappers en moslimgemeenschappen, zowel in het verleden als nu, het wel eens. De islamitische kalender is een maankalender en het is niet eenvoudig precies